

University of Tehran

Mixed Judgment: A New Discourse in Litigation Law

Seyed Rasoul Mirnejad Brojeni

PhD in Private Law, University of Judicial Sciences and Administrative Services, Tehran, Iran. Email: Rasoul.mirnejad@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Manuscript received:
19 June 2025
final revision received:
20 November 2025
accepted:
15 February 2026
published online:
2 September 2026

Keywords:

Enforcement of
Judgments, Mixed
Judgments and Orders,
Expert Examination,
Adversarial Principle.

Abstract

Discovering or developing a novel approach to adjudicating disputes in judicial practice is a challenging undertaking and is likely to encounter staunch resistance. Nevertheless, if it is accepted that the fundamental objective of procedural law is to facilitate and simplify access to substantive justice, efforts in this direction appear to be justified. It is against this intellectual backdrop that the concept of the “mixed judgment” is proposed and examined in this article. This discourse advances the parties’ implied intention that a judicial decision should end a legal dispute once and for all, rather than become the starting point for further proceedings. Such an objective is of considerable value: on the one hand, it may have a substantial impact on reducing undue prolongation of judicial proceedings and the volume of incoming civil cases, thereby contributing to savings in the time and economic costs associated with litigation; on the other hand, it may enhance public confidence in the judiciary and strengthen assurance in the effectiveness of judicial decisions. In any event, the “mixed” or “hybrid judgment,” as its name suggests, constitutes a combination of a “judgment” and an “order”. This concept provides a logical, necessary, and, indeed, jurisprudentially coherent response to the ordinary understanding of disputes in which the judge must, in addition to determining or distinguishing the parties’ respective rights, decide upon the extent of one party’s liability to pay an amount that may remain subject to adjustment until enforcement of the judgment or to the prevailing market value as of the relevant date.

Cite this article: Mirnejad Brojeni, Seyed Rasoul. (2026) “Mixed Judgment: A New Discourse in Litigation Law”, *Private Law Studies*, 56(2): 309 – 332. DOI: 10.22059/jlq.2026.396271.1008002

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

DOI: <https://doi.com/10.22059/jlq.2026.396271.1008002>

Introduction

Undoubtedly, this statement by Holmes, the American pioneer of the realist school, who believed that legal knowledge comes from experience rather than logic, should be taken to heart. This concept emphasizes the significant role of on-the-ground circumstances in shaping the legal challenges users face within the judicial system. This process doubles the importance and status of judicial procedure in any legal system. Because, contrary to legal doctrine or legal etiquette, a solution must be proposed to overcome it so the court's decision can be considered a major step toward ending the existing conflict.

One of these challenges, which of course has been exacerbated by the economic conditions of the last decade, concerns how to evaluate claims that, beyond being common, can evolve over time. A well-established example is the daily rate compensation claim, as outlined in Unanimous Decision No. 811. In this case and old examples such as the payment of the days of possession or the right to acquire or trade or profession of the tenant, the subject of the Landlord-Tenant Relations Law of 1977, or the demand for a fair price for land that has been seized in the implementation of the Law on the Manner of Purchase and Acquisition of Lands, enacted in 1979, and the Additional Note thereto, enacted in 2009, The plaintiff, and occasionally the defendant, seek to determine the value corresponding to the day or the time of enforcement of the judgment so that, on this basis, they can confidently manage their financial affairs through shocks such as unchecked inflation. However, the customary and selected method in current judicial practice does not indicate a favorable response to this logical tendency and to the rights of the litigants mentioned above. On this basis, after recognizing the plaintiff's and defendant's right to payment, the court begins the evaluation process, which is always accompanied by an expert opinion and includes its final result in the operative part of the judgment. This approach, whose efficacy has admittedly been considerably diminished today, has at least two consequences.

First, the final price stated by the court in its decision and the amount the plaintiff or defendant is instructed to pay invariably diverge significantly from prevailing economic inflation. This will never satisfy the convict and will force him to take another step to compensate for this deficiency, relying on legal bases such as the Note to Article 19 of the 2002 Law on Official Experts of the Judiciary, to undertake yet another initiative to remedy this deficiency. Such conduct will, needless to say, increase the frequency of

litigation. Second, the prolongation of judicial proceedings, or what is commonly known as “undue delay in proceedings,” will be among the direct consequences of the proposed method. This is because repeated expert examinations in the course of judicial proceedings will prolong the proceedings. This will prolong the litigation process through successive expert opinions.

Given the widespread recognition of the inefficiency inherent in traditional methodologies, it is imperative to take corrective measures and develop innovative strategies to avert their detrimental effects. The pertinent inquiry then arises: what actions should be pursued? The approach proposed in this research, significantly influenced by the author's experience as a judge and daily case analyst, introduces the concept of “mixed or hybrid judgments.” This term, as suggested by its name, derives from the fusion of “judgment” and “order.” Consequently, a court’s decision possesses a dual nature; it functions as a judgment by delineating rights and providing a definitive stance on the validity of claims and proceedings, and simultaneously as an “order” since it entrusts the assessment of the claimant’s or defendant’s entitlement to an expert—an assessment to be overseen during the execution phase, in accordance with the provisions of Article 75 of the Civil Judgments Enforcement Law.

Method

This research used a descriptive-analytical method to analyze the subject. However, unlike in other studies, the required data were mainly derived from court decisions and judicial procedures, and library resources were used mainly to strengthen the scientific support for the study's proposal.

Conclusions

“Mixed judgment” is an emerging concept identified within litigation law, and its application aligns with the core principles of civil procedural law. This institution is a logical response aligned with the common understanding of justice, where users expect the court's decision—especially in cases subject to significant changes due to economic inflation—to efficiently prevent the need to reopen cases that could result in detrimental effects such as increased economic costs and extended durations. Such an outcome is attainable through the unified criteria outlined in Article 46 of the Civil Judgment Enforcement Act and the mechanism established in Article 75 of the same law.

رأی مختلط: گفتمانی نوین در حقوق دعاوی

سید رسول میرنژاد بروجنی

دکتری حقوق خصوصی دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری تهران، ایران. رایانامه:

Rasoul.mirnejad@gmail.com

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۳/۳۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۸/۳۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۱۱/۲۶

تاریخ چاپ:

۱۴۰۵/۶/۱۰

کلیدواژه‌ها:

اجرای احکام، اصل تناظر،

حکم و قرار، کارشناسی.

سخن گفتن از کشف یا ایجاد راهی تازه در رسیدگی به دعاوی در رویه قضایی، فرایندی چالش برانگیز است و با مقاومتی سرسختانه روبه‌رو خواهد شد. با این حال، اگر پذیرفته شود که رهیافت بنیادین حقوق آیینی، ساده‌سازی دستیابی به احقاق حق ماهوی خواهد بود، تلاش در این زمینه توجیه‌پذیر می‌نماید. بدین سان، «رأی مختلط» بر بنیاد همین پشتوانه فکری در این مقاله پیشنهاد و واکاوی قرار می‌شود. گفتمانی که در جهت پاسداشت اراده ضمنی طرفین دادرسی مبنی اینکه رأی دادگاه یک بار و برای همیشه اختلاف حقوقی را پایان دهد و نه اینکه خود آن، آغازی برای راه‌اندازی دعاوی دیگر باشد، پای پیش نهاده است. آرمان ارزشمندی که هم از یک سو، اثری جدی بر کاهش اطاله دادرسی و فراوانی ورودی پرونده‌های حقوقی که صرفه‌جویی در وقت و هزینه‌های اقتصادی دعوا را در دل خود دارد و هم از سوی دیگر، در افزایش اعتماد عمومی به دستگاه قضایی و اطمینان از کارایی رأی دادگاه را خواهد داشت. به هر روی، «رأی مختلط یا ترکیبی» همان‌گونه که از نامش پیداست، آمیزه‌ای از «حکم و قرار» است. این مفهوم، پاسخی منطقی، ضروری و البته هماهنگ با فهم عرفی درباره دعاوی می‌دهد که در آنها، دادرس باید هم افزون بر تشخیص یا تمییز حق، درباره میزان آن حق یا تعهدی که طرف مقابل در پرداخت مبلغی که قابلیت استمرار تا زمان اجرای حکم یا قیمت روز را خواهد داشت، تصمیم بگیرد.

استناد: میرنژاد بروجنی، سید رسول (۱۴۰۵). «رأی مختلط: گفتمانی نوین در حقوق دعاوی». *مطالعات حقوق خصوصی*،

DOI: <https://doi.com/10.22059/jfq.2026.396271.1008002>. ۳۰۹ - ۳۳۲، (۲) ۵۶

© نویسندگان.

ناشر: موسسه انتشارات دانشگاه تهران

مقدمه

اگر دادرسی را آن گونه که لون فولر^۱، فیلسوف حقوقی در کتاب خود^۲ گفته (Fuller, 1969: 96) جریان اجتماعی تصمیم‌گیری درباره حق دو شخص طرف دعوا به‌شمار آوریم، رأی دادگاه منطقاً باید سهمی از پذیرش و باور اجتماعی را با خود به‌همراه داشته باشد. فرایندی که از جمله از این انتظار مشروع و موجه سرچشمه می‌گیرد که رأی دادگاه پایان گفت‌وگو یا اختلاف حقوقی باشد و دادرسی باید بر بنیاد اختیارات برگرفته‌شده از الگوواره‌های بنیادینی همچون اصل ۷۳ قانون اساسی ایران^۳ از اتکا بر شیوه‌ای که رهیافت آن بازگذاشت بخشی از اختلاف حقوقی باشد، دوری جوید.

بر این بنیاد و در راستای دستیابی به اهداف برنهاد در بالا مطلوب حداکثری کاربران دادگستری آن است که رأی دادگاه به‌نحوی صادر شود که آنها را از سرگیری دوباره دعوی بازدارد. یکی از مهم‌ترین این موارد که البته بخش عمده‌ای از دعوی را در رویه قضایی به خود اختصاص داده است، دعاوی‌ای است که تصمیم دادگاه در تمیز حق، پیوندی ناگسستگی با دو مفهوم «ارزیابی» و «زمان مستمر» دارد. برای نمونه خواهان از دادگاه افزون بر اعلام بطلان قرارداد یا عمل حقوقی فروش یک قطعه زمین یا منزل مسکونی که ممکن است به جهات گوناگون از جمله منع قانونی (مانند فروش اموال دولتی یا اموال موقوفه یا ملی) باطل باشد، بر مبنای رأی وحدت رویه شماره ۷۳۳ و ۸۱۱ دیوان عالی کشور صدور حکم بر پرداخت غرامات وارده به خود بر مبنای نرخ روز مبیع را بخواهد. از همین دست است دعوی شایع خلع ید که هم‌داستان با اجرت‌المثل ایام تصرف علیه متصرف غیرقانونی برنهاد می‌شود؛ فرایندی که در آن مالک، پرداخت اجرت ایام تصرف تا زمان اجرای حکم را مطالبه می‌کند. همچنین است بررسی میزان حق کسب یا پیشه یا تجارت در اماکنی که قانون روابط موجر و مستأجر سال ۵۶ در آن اجراپذیر است؛ موضوعی که در آن دادگاه به صدور همزمان حکم تخلیه و پرداخت حقوق پیش‌گفته تکلیف دارد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود در این‌گونه دعاوی دادگاه هم عهده‌دار فرایند ارزیابی خواهد شد و هم آنکه ساختار و ظرفیت خواسته طرفین دادرسی و در نتیجه حق ماهوی موضوع دعوا حکایت از تأثیرپذیری مستقیم آن از مفهوم «زمان» دارد. برای نمونه در همان دعوی مطالبه غرامات به نرخ روز گزینش زمان ارزیابی از مرحله پیش نهادن دادخواست تا

1. Lon.L.Fuller(1902-1978)

2. The Morality of Law

۳. شرح و تفسیر قوانین عادی در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است. مفاد این اصل مانع از تفسیری که دادرسان، در مقام تمیز حق، از قوانین می‌کنند نیست.

صدور حکم نخستین یا حکم قطعی دادگاه تجدیدنظر و در نهایت مرحله اجرای حکم اثری جدی بر حقوق خواهان و خوانده دعا بر جای خواهد گذاشت.

به هر روی، مرسوم است که دادگاه‌ها در مواجهه با این‌گونه دعاوی از گفتمانی قدیمی و کهن بهره می‌برند. رویکردی که در آن پس از شناسایی و اثبات ارکان دعوا، اتخاذ تصمیم درباره قیمت یا میزان پرداختی از سوی محکوم‌علیه، با صدور قرار کارشناسی به کارشناس سپرده می‌شود. فرایندی که از حیث آسیب‌شناسی دست‌کم دو ویژگی را در خود جای داده است: نخست اینکه درد رنج‌آور اطالۀ دادرسی برگرفته از کارشناسی‌های پی‌درپی را بر دعوا و طرفین دادرسی بار می‌کند و دوم اینکه در برآورد میزان یا قیمت، گامی بیش از مرحله صدور حکم برداشته نخواهد شد و در نتیجه برای افزایش قیمت پس از صدور حکم و تغییرات اقتصادی آن راهکاری پیشنهاد نمی‌دهد.

اکنون این پرسش مطرح است که رویۀ قضایی در برخورد با این دعاوی و برای فرو کاستن از آثار نامطلوب آن چه باید بکند؟ پاسخ به این پرسش به باور نویسنده در گرو تغییر و جایگزینی گفتمان حاضر است. گفتمانی نوآورانه که بر بنیاد پشتوانه‌های فقهی، حقوقی، فلسفی و اجتماعی پایه‌ریزی شده و در این نوشتار «رأی مختلط» نام نهاده شده است. مفهومی که همزمان کاهش اطالۀ دادرسی و تورم دعاوی مدنی را در دسترس کاربران دادگستری قرار خواهد داد.

بر این بنیاد، نخست و پس از واکاوی درباره مفهوم رأی مختلط که البته همراه با کوشش در زدودن ایرادات احتمالی که ممکن است به ذهن پرسشگر مخاطب برسد، خواهد بود، در پی پاسخگویی به این پرسش خواهیم بود که چه ضرورت یا نیازی شناسایی این مفهوم در حقوق دعاوی را ایجاد کرده است. در گام بعدی درباره این مسئله گفت‌وگو خواهد شد که پذیرفتن این نهاد نوپا در حقوق دعاوی چه آثاری به همراه خواهد داشت. بدیهی است رویۀ قضایی و بهره از آرای قضایی بخش جدانشدنی این گفتمان خواهد بود که در جای جای این مقاله به چشم خواهد آمد.

۱. مفهوم رأی مختلط

نخستین پرسش بنیادین در این مقاله که باید پیش از هر موضوع دیگری درباره آن گفت‌وگو شود شناخت مفهوم «رأی مختلط» است. در واقع باید بررسی کرد که این نهاد از دیدگاه ماهیتی چه ساختاری دارد؟ اهمیت این پرسمان به‌ویژه زمانی آشکار می‌شود که قانونگذار در ماده ۲۹۹ قانون آیین دادرسی مدنی^۱ رأی دادگاه را یا حکم یا قرار دانسته و سخن از گونه سوم به میان نیامده

۱. ماده ۲۹۹ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی: «چنانچه رأی دادگاه راجع به ماهیت دعوا و قاطع آن به‌طور جزئی یا کلی باشد، حکم و در غیر این صورت، قرار نامیده می‌شود».

است. با این حال و در پاسخ به پرسش پیش‌گفته باید بیان کرد که رأی مختلط ترکیبی از پیوند بین حکم و قرار است و هر دو چهره را با خود به‌همراه دارد. پس، رأی مختلط هم حکم است به این سبب که در ماهیت موضوع دعوا وارد می‌شود و درباره وجود یا فقدان حق به معنای خاص خودش واکاوی می‌کند و به عبارت بهتر دست به تمییز حق می‌زند که معیار اصلی تمییز حکم از قرار دانسته شده است (نهرینی، ۳۰۵: ۱۳۹۰) و هم قرار است به این دلیل که در بخش میزان و حدود تعهد یکی از طرفین دعوای مدنی، همچون قرار کارشناسی می‌ماند.

رویه قضایی نیز با این رویکرد همداستان شده و کوشش کرده است تا با گام نهادن در شناخت و کشف این نهاد راه برای دکترین حقوقی معتبر و آموزه حقوقی باز کند. برای نمونه می‌توان به دادنامه صادره از شعبه چهارم دادگاه عمومی حقوقی شهرستان بندر انزلی به شماره ۱۴۰۱۳۴۳۹۰۰۰۶۰۱۷۲۱۲ مورخ ۱۴۰۱/۱۰/۱۹ اشاره کرد که در آن گفته شده است: «.....و لیکن به دلیل انتقال چندباره ملک به اشخاص ثالث که آگاهی از دعوای مطروحه فی‌مابین طرفین نداشته و با حسن نیت نسبت به خرید ملک اقدام نموده‌اند و ابطال اسناد کلیه خواندگان موجب ورود ضرر جبران‌ناپذیر به آنان می‌گردد. لذا دادگاه با اتکا به قاعده لاضرر و لاضرار فی الاسلام ملک موصوف را تلف حکمی تلقی نموده و با استناد به مواد ۱۹۸، ۵۱۵ و ۵۱۹ قانون آیین دادرسی مدنی و آرای وحدت رویه شماره ۷۳۳ و ۸۱۱ هیأت عمومی دیوان عالی کشور حکم به محکومیت تضامنی خواندگان ردیف اول و دوم به پرداخت ثمن روز معامله از اموال به‌جامانده از ماترک متوفی خود به آقای که به دلیل نوسانات موجود در بازار و جلوگیری از ضرر ایشان در مرحله اجرای احکام توسط کارشناس رسمی دادگستری تعیین خواهد شد...»^۱.

از همین دست است دادنامه شماره ۱۴۰۲۹۱۳۹۰۰۰۲۳۲۷۱۶۰ شعبه دهم دادگاه عمومی (حقوقی) شهرستان ری که این چنین گفته است: «...بهترین روش جبران خسارت مشتری همچنان که در رأی وحدت رویه ۸۱۱ هیأت عمومی دیوان عالی کشور نیز آمده است، پرداخت قیمت روز مبیع به مشتری می‌باشد که با عنایت به تورم آینده قیمت املاک در کشور، بهترین

۱. شعبه ۲۶ دادگاه تجدیدنظر استان گیلان در دادنامه صادره به شماره ۱۴۰۳۳۴۳۹۰۰۰۱۹۳۹۷۵۰ مورخ ۱۴۰۲/۰۴/۱۲ به شیوه گزینش شعبه چهارم دادگاه عمومی (حقوقی) بندر انزلی درباره قیمت ایرادی نگرفته است و ظاهراً با آن همسوست. چه، صرفاً با مسئولیت تضامنی خواندگان به مخالفت برخاسته است. در این دادنامه می‌خوانیم که: «.... مطابق قسمت اخیر ماده ۳۱۸ قانون مدنی، به طور کلی ضمان برعهده کسی است که مال مغضوب در نزد او تلف شده است. در واقع با انتقال مال از سوی فروشنده اول به خریدار، مال در حکم تلف و فروشنده اول شخصی است که مال نزد او تلف شده است. اگرچه قانونگذار اجازه مراجعه مالک به هر یک از خریدار و فروشنده را داده است لیکن این امر با فلسفه تلف حکمی در موضوع معنون مخالف است، زیرا در فرض محکومیت تضامنی جملگی خواندگان همان ملک در ازای وجه توسط مالک توقیف و فلسفه استدلال صورت‌گرفته را مخدوش می‌نماید...».

روش جبران خسارت، تعیین قیمت روز ملک در مرحله اجرای احکام با جلب نظر کارشناس است. فلذا این دادگاه دعوای خواهان را محمول بر صحت تشخیص و خوانده را به پرداخت قیمت روز مبیع با جلب نظر کارشناس در مرحله اجرای احکام محکوم می‌نماید...».

۲. مبانی رأی مختلط

پس از شناخت نخستین مفهوم رأی مختلط، گام بعدی درباره این نهاد به چرایی ضرورت ایجاد این ساختار در حقوق دادرسی مدنی و رویه قضایی برمی‌گردد. به عبارت دیگر همان‌گونه که در فلسفه حقوق یافتن پاسخ برای مبنای الزام‌آور بودن قاعده حقوقی سهم عمده‌ای در مطالعات این رشته دارد (شهابی، ۱۴۰۱: ۲۴؛ کاتوزیان، ۱۳۸۰: ۴۱) به گونه‌ای که شناخت منبع و کارکرد نظام حقوقی را در گرو همین مبانی می‌دانند، در اینجا نیز در پی یافتن مبانی رأی مختلط خواهیم بود.

۲.۱. اراده ضمنی کاربران دادگستری

بدون تردید پیش‌فرض طرفین دادرسی مدنی بر این بنیاد استوار است که رأی دادگاه نه آغاز گفت‌وگو بل پایان آن باشد. پس، اگر آن‌گونه که رومن یاکوبسن^۱ زبان‌شناس فرمالیست روسی آمریکایی گفته است بتوان برای هر ارتباط زبانی^۲ شش نقش اجراپذیر دانست (یاکوبسن، ۱۳۷۶: ۱۸۵).

پیام

گیرنده

موضوع

فرستنده

مجرای ارتباطی

رمزنگاری

بر بنیاد این نظریه، فرستنده این ارتباط دادگاه و گیرنده آن طرفین دادرسی یا اصحاب دعوا خواهند بود. علاوه بر این در این فرایند منظور از پیام، کل رأی دادگاه از آغاز تا فرجام آن که در قالب منطوق به منصه ظهور می‌رسد خواهد بود. مجرای ارتباطی هم نوشته‌ای است که به دادنامه شهرت دارد و رمزنگاری هم در این ارتباط که به معنی زبانی است که در این زمینه به کار رفته است، زبان پارسی است. اما مهم‌ترین عامل یا جایگاه در بین این شش بخش بر عهده «موضوع» قرار می‌گیرد؛ فرایندی که نه متن و نه در مفهوم رأی دادگاه نمی‌توان از آن اثری یافت. در واقع «موضوع رأی دادگاه» سازه‌ای است که در آن دادرس همانند یک نقاش طرحی را در ذهن پی‌ریزی کرده و با صدور رأی آن را تکمیل می‌کند. فرایندی که از ملاحظات اجتماعی،

1. Romanjakobson:1896-1982

2. communicative action

اخلاقی، اقتصادی و روان‌شناسانه دادرس سرچشمه می‌گیرد و در جریان دادرسی در پی یافتن پاسخ برای آنها خواهد بود.

بدین سان، رأی مختلط، دستیابی به اهداف مذکور را آسان می‌سازد. شعبه نخست دادگاه عمومی بخش قلعه نو در دادنامه شماره ۱۴۰۳۹۱۳۹۰۰۵۰۶۵۰۴۰ در این باره گفته است: «...نظر به اینکه اراده ضمنی طرفین در دادرسی مدنی این است که رأی دادگاه یک بار و برای همیشه اختلاف حقوقی را به پایان برساند و از تجدید دعوی در یک موضوع جلوگیری شود. فرایندی که هم کارکرد اقتصادی از جهت کاهش هزینه‌های مربوطه و اجتماعی از جهت افزایش اعتماد عمومی به دادرس و دستگاه قضایی را در پی خواهد داشت. به عبارت دیگر، این اراده به عنوان مبنا و سرچشمه قوانین دادرسی خواهد بود که قوانین مربوطه از جمله قانون آیین دادرسی مدنی و قانون اجرای احکام مدنی هم باید در راستای دستیابی به این الگوواره تفسیر شوند. رویکردی که در رأی مختلط به هدف خود نائل می‌شود و تجلی و نمود خارجی خواهد یافت...».

۲.۲. پاسداشت نظم عمومی دادرسی

امروزه دادرس در فرایند رسیدگی به دعوی اگر نگوییم دست برتر را دارد، دست کم بازیگری کارا و اثرگذار به شمار می‌رود. پس، گفته منتسکیو^۱ در کتاب روح/قوانین که قاضی را زبان یا دهان قانونگذار می‌داندست، خریداری ندارد (Montesquieu, 1900: 86). رویکردی که نتیجه آن بر این آرمان ارزشمند استوار شده است که باید نگاه به دست و قلم دادرس داشته باشیم. بر این بنیاد، از دادرس تحول‌گرا و انصاف‌مدار باید ستایش کرد، چنانکه نیچه، او را انسان برتر (نیچه، ۱۳۶۲: ۲۱) و در اندیشه هایدگر، دازاین^۲ (Heidgger, 2005: 354) و در نگاه حضرت مولانا، شمع ملت^۳ توصیف شده است که فزون از خویش سهمی از این دگر گونی را با خود به همراه می‌برد.

همچو موری اندرین خرمن خوشم تا فزون از خویش باری می‌کشم^۴

بنابراین همزمان با پذیرش لیبرالیسم در دعوی که به طور معمول با عناوینی همچون اصل حاکمیت اصحاب دعوا بر عناصر موضوعی و حکمی دعوا خود را نشان می‌دهد (محسنی، ۱۳۹۷: ۴۱۰)

1. Montesquieu: 1689-1755

۲. دازاین واژه آلمانی است که به طور معمول در فارسی ترجمه نمی‌شود و به معنای بودن با هستی به کار می‌رود. با این حال بیان این واژه در کنار دادرس (دازاین = دادرس) یعنی شخصی که به جهت بودن در منصب قضاوت پروای آفرینش و برپایی ساختاری نو در رویه قضایی را در سر می‌پروراند.

۳. گفت خصمان عالمند و علتی/ جاهلی تو، لیک شمع ملتی. زآن که تو علت نداری در میان/ آن فراغت هست نور دیدگان.

چهل ربی علتی عالم کند/ علم را علت، کز و ظالم کند (مثنوی معنوی، دفتر دوم، ابیات ۲۷۴۴-۲۷۵۵).

۴. مثنوی معنوی، دفتر دوم، ابیات ۱۷۱-۲۴۲.

باید از تکلیف دادگاه در پاسداشت نظم عمومی دادرسی که یکی از جلوه‌های آن حل و فصل اختلاف همراه با مسئولیت اجتماعی مربوط به آن است، سخن گفت. بدین سان دادرسی در همکاری با اصحاب دعا باید دعاوی حقوقی را به نحوی پیش ببرد که از یک سو، راه را بر دادگستری خصوصی ببندد و از سوی دیگر، با بهره‌گیری از ظرفیت و بستر قوانین و اندیشه‌های حقوقی تکلیف اختلاف را برای همیشه روشن سازد، حتی اگر این فرایند چهره‌ای قهری به خود بگیرد. برای نمونه می‌توان به ماده ۵۹۴ قانون مدنی اشاره کرد^۱ که در آن سخن از اجبار شریک لجباز و ممتنع به فروش یا اجاره و حتی شرکت در پرداخت هزینه‌های مال مشترک به میان آمده است.

بدین سان، توجه دادگاه به صدور رأی مختلط نیز از همین تکلیف به حل و فصل دائمی اختلاف سرچشمه می‌گیرد. در واقع دادرسی با درک وضعیت اجتماعی و اقتصادی طرفین دادرسی راهکاری برمی‌گزیند که نتیجه آن نزدیک شدن جهان حقوقی به جهان واقعیت باشد (Derrida, 2008: 45)، به نحوی که رأی دادگاه راه را برای آغاز موج جدید اختلاف ببندد.

۳. جایگاه رأی مختلط در نظام حقوقی ایران

اکنون و پس از واکاوی مبنای رأی مختلط، در این بخش به دیدگاه منابع حقوقی به این نهاد می‌پردازیم. گفتنی است که در آموزه حقوقی از قانون، عرف، رویه قضایی و دکترین حقوقی به عنوان منابع حقوقی یاد می‌شود (کاتوزیان، ۱۳۸۴: ۵۸۵)، با این تفاوت که دو شاخص نخست اصلی و بنیادین دانسته شده است. اگرچه در مفهوم و گروه‌بندی یادشده می‌توان تردیدهایی موجهی یافت (جعفری تبار، ۱۴۰۰: ۷۳) که بازتعریف آن را بایسته و ضروری می‌نماید، اما در اینجا بدون دست بردن در این نظم تثبیت‌شده به جایگاه رأی مختلط به ترتیب در قانون، رویه قضایی و دکترین حقوقی معتبر پرداخته خواهد شد.

۱. ماده ۵۹۴ قانون مدنی: هر گاه قنات مشترک یا امثال آن خرابی پیدا کرده و محتاج به تنقیه و تعمیر شود و یک یا چند نفر از شرکا بر ضرر شریک یا شرکای دیگر از شرکت در تنقیه یا تعمیر امتناع نمایند شریک یا شرکای متضرر می‌توانند به حاکم رجوع نمایند در این صورت اگر ملک قابل تقسیم نباشد حاکم می‌تواند برای قلع ماده نزاع و دفع ضرر، شریک ممتنع را به اقتضای موقع به شرکت در تنقیه یا تعمیر یا اجاره یا بیع سهم خود اجبار کند.

شعبه نخست دادگاه عمومی بخش قلعه نو در دادنامه شماره ۱۵۶۵۱۰۱۸/۱۳۹۰۰۲۹۱۳۹۰ در ارتباط با این ماده و تکلیف دادگاه در حل و فصل اختلاف این گونه گفته است که: «...شاهکار قانون مدنی در ماده ۵۹۴ قانون مدنی قابل تحسین است و نشان‌دهنده اندیشه فرازمانی سیدمحمد فاطمی قمی و همکاران او در تدوین قانون مدنی دارد. در این ماده به دادگاه اجازه داده شده است که در مقام حل نزاع و دفع ضرر دست در قرارداد ببرد و تکلیف داشته باشد. به بیان دیگر حل و فصل اختلاف به واسطه آثار اجتماعی بر حقوق شخصی او به ویژه در فرضی که راه لجبازی کودکان در پیش گرفته می‌شود مقدم دانسته شود و پایان دادن به این وضعیت که با عباراتی تمثیلی گونه همچون «اقتضای موقع» و «دفع ضرر» به میدان آمده است و در اجرای اصل ۴۰ قانون اساسی تکلیف و نه حق دادگاه دانسته شود...».

۱.۳. قانون

شیوه قانونگذاری در نظام حقوقی ایران بر این رسم دیرین بنا نهاده شده است که تمایلی به بیان و تمایز بین اصول راهبردی یا آن چیزی که به آیین عمومی شهرت دارد با متن قانون وجود ندارد. رویکردی که البته در نوشته‌ها و پستوانه‌های فقهی هم به چشم می‌خورد و این خود شاید اساسی‌ترین دلیل برای فرق نهادن بین این دو گام در قانونگذاری باشد. تمایزی که البته به حق در نوشته‌های حقوقی کم و بیش مورد پاسداشت قرار گرفته و می‌گیرد و مرسوم است که نخست، شیوه یا آیین عمومی نهاد یا موضوع حقوقی بررسی می‌شود و در ادامه، سخن از ویژگی‌های ذاتی آن به میان خواهد آمد. البته شایان ذکر است که سپردن ارزیابی به مرحله اجرای حکم اگرچه به صراحت و مستقیم از قوانینی که در پی خواهد آمد کشف نخواهد شد، ولی به دلالت التزامی موافق با معنای گزینش شده در این مقاله خواهد بود.

۱.۱.۳. قانون نحوه خرید و تملک اراضی مصوب ۱۳۵۸ و تبصره الحاقی مصوب ۱۳۸۸

در تبصره الحاقی این حکم قانونی این گونه آمده است که: «در مواردی که اسناد یا اقدامات دستگاه‌های اجرایی مبنی بر مالکیت قانونی (اعم از اینکه به اشخاص حقیقی یا حقوقی واگذار شده باشد یا نشده باشد) به موجب احکام لازم‌الاجرای قضایی ابطال گردیده یا می‌گردد، دستگاه مربوطه موظف است املاک یادشده را به مالک آن مسترد نماید. لکن چنانچه در اثر ایجاد مستحذات یا قرار گرفتن اراضی مذکور در طرح‌های مصوب، استرداد آن به تشخیص مرجع صادرکننده حکم متعذر باشد، دستگاه اجرایی ذی‌ربط می‌تواند با تأمین اعتبار لازم نسبت به تملک این قبیل املاک مطابق این قانون اقدام نماید. در صورتی که حکم دادگاه مبنی بر خلع ید یا قلع و قمع بنا صادر شده باشد، دادگاه مزبور با درخواست دستگاه اجرایی دستور توقف اجرای حکم مزبور را صادر و دستگاه اجرایی ذی‌ربط موظف است ظرف مدت شش ماه از تاریخ صدور دستور موقت نسبت به پرداخت یا تودیع قیمت روز املاک یادشده اقدام نماید...».

بدین سان و بر اساس آنچه گفته شد، در فرض امتناع دستگاه دولتی در پرداخت قیمت روز، این دادرس است که باید دست به اجرای این قانون بزند. راهکار نیز توجه به مفهوم و شناسایی رأی مختلط است. در واقع، دادگاه پس از احراز وجود حق برای خواهان در دعوی خلع ید و قلع و قمع مستحذات، چون با مانع اجرای حکم (مستحذات-قرار گرفتن در طرح‌های مصوب و...) روبه‌روست که در حقوق اجرای آرای مدنی از عوامل ایستایی آن به‌شمار رفته است (نهرینی، ۱۳۹۸: ۴۶؛ خدابخشی، ۱۳۹۸: ۸۳) با احراز تلف حکمی در مال غیرمنقول تصمیم‌گیری درباره میزان قیمت روز را به مرحله اجرای حکم می‌سپارد. نکته حائز اهمیت در این متن قانونی که البته از نوآوری آن نیز در نظام حقوقی ایران به حساب می‌آید این است که دادگاه در اجرای این فرایند و حرکت از

قلع و قمع یا خلع ید به قیمت روز وارد رسیدگی تازه‌ای نمی‌شود، بلکه پرونده پس از آنکه دادگاه تصمیم بر پرداخت قیمت روز گرفت و در منطوق حکم خود نهاد دولتی را موظف به پرداخت آن دانست، جهت ارزیابی در واحد اجرای احکام مدنی جای گیر می‌شود.^۱

۲.۱.۳. ماده ۴۶ قانون اجرای احکام مدنی

بی‌گمان قانون اجرای احکام مدنی مصوب اول آبان‌ماه ۱۳۵۶ را باید یکی از شاهکارهای قانونگذاری در نظام حقوقی ایران به‌شمار آورد (محسنی، ۱۳۹۴: ۱۲؛ شمس، ۱۳۹۷: ۹؛ خدابخشی، ۱۳۹۲: ۴۶)؛ تلاشی ستودنی که در آن چهارگانه فرایند اجرای آرای مدنی یعنی توقیف، ارزیابی، حفاظت و فروش به زیبایی در آن پی‌ریزی شده است. با این حال، در این الگوواره گرانسنگ به مواردی برمی‌خوریم که همچون نگینی درخشان آشکار شده‌اند. ماده ۴۶ قانون اجرای احکام مدنی یکی از این نمونه‌هاست. این ماده بیان می‌دارد: «اگر محکوم به عین معین بوده و تلف شده باشد یا به آن دسترسی نباشد قیمت آن با تراضی طرفین و در صورت عدم تراضی به وسیله دادگاه تعیین و طبق مقررات این قانون از محکوم علیه وصول می‌شود و هر گاه محکوم به قابل تقویم نباشد محکوم له می‌تواند دعوی خسارت اقامه نماید». بدین سان، نتیجه منطقی و عقلی این حکم قانونی این است که برای نمونه در دعوی الزام به تحویل یک دستگاه اتومبیل با مشخصات خاص، پس از اثبات غیرقابل دسترس بودن آن که معنایی گسترده‌تر از تلف شدن خواهد داشت، دادورز در نهاد اجرای رأی مدنی با گزارش کارشناس رسمی دادگستری، قیمت روز محکوم‌به را تعیین و بدون اینکه آغازی دوباره در دادرسی (تقدیم دادخواست تازه) را مشاهده کنیم، فرایند چهارگانه نظام اجرای رأی مدنی این بار برای قیمت به‌کار گرفته می‌شود.

بر این بنیاد، پرسش بنیادین که پاسخ به آن دریچه‌ای تازه برای رسیدن به مفهوم رأی مختلط را از این ماده قانونی باز خواهد کرد بر این بنیاد استوار است که آیا نمی‌توان همین اثر شگرف که به یکباره در مرحله اجرای حکم کاربست اثرگذار خود را نشان می‌دهد در دادرسی اجراپذیر بدانیم؟ پاسخ پژوهنده با استفاده از قیاس اولویت مثبت است. توضیح اینکه هنگامی که دایره اجرا بدون حکمی قضایی می‌تواند به‌صورت مستقل درباره تعیین قیمت روز دست به‌کار

۱. البته پرسش بنیادین در خصوص این حکم قانونی این خواهد بود آیا می‌توان آن را شیوه‌ای عمومی و قاعده‌مند در نظام حقوقی ایران و در سایر دعاوی همگون به رسمیت شناخت؟ بدون تردید باور بر اجراپذیر بودن این روش در سایر دعاوی راهی نوین در کاهش اطاله دادرسی پیش روی دست‌اندرکاران حقوق دعاوی خواهد گذاشت. افزوده می‌شود که ردپای این‌گونه درخواست‌ها را می‌توان در پیشنهاد دکتر احمد متین دفتری تحت نام «درخواست تبعی» مشاهده کرد (متین دفتری، ۱۳۸۳: ۷۲).

شود، به طریق اولی دادگاه می‌تواند در رأی قضایی این اثر یا نقش و جایگاه را بر او بار نهد تا بدین وسیله دستیابی به اهداف برنهاده‌شده از نهاد رأی مختلط را آسان سازد.

۳.۱.۳. تبصره ماده ۱۹ قانون آیین دادرسی کیفری

اگرچه امروزه اصل استقلال کیفری به‌عنوان بنیانی راهبردی در حقوق ایران پذیرفته شده است. نهادی که با تمایز در مفاهیم، هنجار، کارکرد و دادرسی خود را از دادرسی مدنی بازشناخته است (خدابخشی، ۱۳۹۵: ۴۱۶)، اما نمی‌توان از پیوند و هم‌نشینی این دو جریان در حقوق ایران چشم‌پوشی کرد. یکی از نمونه‌های پرکاربرد در این زمینه «رد مال» است که ماهیتی مدنی دارد. بر این بنیاد تبصره ماده ۱۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مقرر کرده است: «در صورتی که حکم به پرداخت قیمت مال صادر شود، قیمت زمان اجرای حکم ملاک است». بدین سان، قانونگذار با بازگو کردن راهی که پیش از این پیموده، از اجراپذیر بودن ارزیابی در زمان اجرای حکم سخن به میان آورده است.

۴.۱.۳. ماده ۱۰ قانون الزام به ثبت رسمی اموال غیرمنقول

پس از سال‌ها کشمکش در دعوای دارنده سند رسمی و عادی در خصوص اموال غیرمنقول، در نهایت، قانونگذار در گامی بلند و پذیرفتنی به گروهی پیوست که باید جانب دارنده سند رسمی را بگیرد. با این حال، در ابتکاری اندیشمندانه حقوق دارنده سند عادی را هم فراموش نکرد و بر بنیاد آن امکان پیش‌افکنی دعوای «مطالبه قیمت به نرخ روز» را برای او فراهم ساخت تا بدین وسیله بین این دو آشتی دائمی ایجاد کند. بدین سان و بر بنیاد این قانون، در فرض انتقال رسمی و عادی مال غیرمنقول، قانونگذار به‌منظور پاسداشت نظم عمومی اقتصادی تمایلی بر بطلان سند رسمی ندارد و در مقابل دارنده سند عادی را با پیشنهادی همسنگ حمایت می‌کند تا دست‌کم زیان او را تا حد ممکن جبران‌پذیر سازد. از این‌رو و بر اساس مفهوم پیشنهادی در این پژوهش، ارزیابی قیمت روز مال غیرمنقول پس از احراز وجود دارنده سند رسمی، در مرحله اجرای احکام پیگیری خواهد شد.

۲.۳. رأی مختلط در اندیشه‌های حقوقی

درباره جایگاه و نقش دکترین حقوقی در نظام حقوقی ایران آن‌گونه که باید و شاید گفت‌وگو نشده است و نوشته‌های حقوقی بیشتر از آن به عنوان منبع فرعی حقوق در کنار رویه قضایی یاد کرده‌اند. دیدگاه‌های مبتنی بر خرد و ژرف‌اندیشی علمی که به‌سبب نداشتن پشتوانه الزام‌آور و اجتماعی نمی‌توانند به‌صورت مستقیم بر قلم دادرسی اثری بر جای نهند و از آن به ادب حقوقی

تعبیر شده است (کاتوزیان، ۱۳۸۴: ۵۸۶). با این حال، واقعیت این است که امروزه دکتترین معتبر حقوقی و نه غیرمعتبر را باید یار شاطر و نه بار خاطر رویه قضایی دانست. قهرمانانی که در باور آنها دفاع از نظام حقوقی بر دستیابی به امتیازات شخصی و علمی صرف برتری دارد.

به هر روی، مفهوم رأی مختلط بر بنیاد آن چیزی که نویسنده این مقاله در پی آن است در نوشته‌های حقوقی آنچنان که باید و شاید بررسی نشده است. با این حال، کوشش اندیشمندان از دو حیث قابل تقدیر است و به گسترش نگاه نوآورانه این مقاله کمک می‌کند؛ نخست اینکه برخی حقوقدانان با بیان پشتوانه حقوق تطبیقی این مفهوم به‌ویژه در حقوق فرانسه، تلاش کرده‌اند تا از ایرادی که ممکن است درباره معین بودن یا نبودن رأی مختلط به ذهن برسد، گذر کنند (محسنی، ۱۳۹۲: ۵۲)؛ دوم اینکه برخی هم با در پیش گرفتن مفهوم صدور حکم نسبت به آینده و یافتن مصادیق آن در حقوق و قوانین مختلف از امکان صدور حکم نسبت به آینده و وجود نفع در آن دفاع کرده‌اند^۱ (نهرینی، ۱۳۹۵: ۳۵۲؛ خدابخشی، ۱۳۹۲: ۱۵۸).

۳.۳. بازتاب رأی مختلط در رویه قضایی

چه رویه قضایی را آن‌گونه که شهرت دارد عرف عمومی محاکم بدانیم که پروای دستیابی به شیوه‌ای یکسان در برخورد با پدیده‌های همسان در حقوق دعاوی را در سر می‌پروراند. تعریفی که پیوستگی دو بال تکرار و زمان برای دستیابی به هدف برنهادده شده را ضروری می‌نماید؛ و چه آن را بر بنیاد ترجمه پاریسی آن، اندیشه یا رفتار دادرسی بدانیم که در چارچوب حکم یا قرار یا دستور به نمایش گذاشته می‌شود (جعفری تبار، ۱۴۰۰: ۱۲) رویکردی که با انگشت نهادن بر مفهوم «اندیشه یا خرد» تمایز بنیادین آن را با «بدیهه قضایی» که رأیی از سر بی‌تأملی و صرفاً بر پایه تقلید و آمارگرایی است، آشکار می‌سازد، باید آن را روح و استوانه نظام حقوقی ایران دانست. به بیان دیگر، این رویه قضایی است که شاهراه تحول و پیشرفت نظام حقوقی را در دست دارد و گزافه نیست اگر گفته شود بذر نوآوری در سرزمین آن کشت و پرورش می‌یابد.

با این حال، همچون هر نهاد نوآورانه‌ای در حقوق، مقاومت در برابر آن فرایندی مرسوم است و انتظار پذیرفتن بدون قید و شرط از سوی رویه قضایی اگر نگوییم نامعقول، غیرمعارف است. بر این بنیاد به‌منظور درک بهتر دیدگاه رویه قضایی نسبت به رأی مختلط، سعی خواهد شد نگرانی

۱. شعبه نخست دادگاه عمومی بخش قلعه نو در دادنامه صادره به شماره ۱۴۰۴۹۱۳۹۰۰۱۷۴۷۱۹۰ مورخ ۱۴۰۴/۰۲/۱۳ به امکان صدور حکم نسبت به آینده اشاره کرده است. در بخشی از این دادنامه این‌گونه آمده است: «...نظر به اینکه در حقوق دادرسی مدنی ایران صدور حکم نسبت به آینده چون نفقه و اجرت‌المثل امکان‌پذیر است و در ماده ۵۱۵ قانون آیین دادرسی مدنی هم در خصوص خسارات آینده تعیین تکلیف شده است و از همه مهم‌تر در تبصره ماده ۴۷ قانون حمایت خانواده سال ۱۳۹۱ به خوبی تبیین شده است که در این موارد مقتضی صدور حکم موجود است و تنها با گذر زمان به حالت بالفعل تبدیل می‌شود. بر این بنیاد است که در این موارد یک بار صدور اجرائیه کافی است...».

و دغدغه دادگاه‌ها در مواجهه با رأی مختلط بیان شود و برای هر یک پاسخی درخور و شایسته بیابیم؛ فرایندی که بخش عمده‌ای از آن در اسباب مواجهه و اقماعی تصمیمات قضایی دادگاه‌هایی که موافق با صدور رأی مختلط‌اند، قابل مشاهده است و به فراخور هر ایراد و نگرانی در پی خواهد آمد.^۱

۱.۳.۳. سپردن دادرسی به اجرای احکام

نخستین و شاید پرکاربردترین ایرادی که رویه قضایی برای پذیرش سراسری رأی مختلط با آن مواجه است، بر این بنیاد استوار است که دادرسی را نمی‌توان به اجرای احکام واگذار کرد. به بیان دیگر، کاربران دادگستری بر این پندار ذهنی به دادگاه مراجعه می‌کنند که او قرار است حل و فصل اختلاف آنها را بر عهده بگیرد. پس، درگیر کردن نهاد اجرای احکام با این پیش‌فرض مبنایی سازگار نیست. شعبه ۲۸ دادگاه تجدیدنظر استان تهران در دادنامه شماره ۱۴۰۳۶۸۳۹۰۰۰۲۱۶۴۲۹ به همین راه رفته است. در بخشی از اسباب مواجهه این رأی می‌خوانیم که «... دوم اینکه، اجرای احکام مرجع اجرای حکم است و نه محل انشاء حکم و تعیین محکومیت». همین رویکرد و نگاه در دادنامه موضوع پرونده کلاسه ۹۸۹۱ مورخ ۱۴۰۳/۰۲/۳۱ نیز مورد پاسداشت قرار گرفته و از جمله در مخالفت با صدور رأی به انجام کارشناسی در مرحله اجرای احکام این‌گونه استدلال شده است که «... و لکن مبلغ مذکور را مشخص ننموده و مشخص نیست که چه کسی این مبلغ را باید تعیین کند و اگر منظور اجرای احکام بوده باشد، ارجاع امر به کارشناسی که ممکن است مورد اعتراض طرفین واقع شود نوعی دادرسی محسوب است که از وظایف قاضی اجرا خارج است...».^۲

۱. در یکی از تازه‌ترین موارد، شعبه ۶۵ دادگاه تجدیدنظر استان تهران به موجب دادنامه صادره به شماره ۱۴۰۴۶۸۳۹۰۰۰۴۱۲۲۶۱ مورخ ۱۴۰۴/۰۶/۱۵ گامی بلند در پذیرش مفهوم «رأی مختلط» برداشته است و بر بنیاد آن، تصمیم شعبه اول دادگاه عمومی بخش قلعه نو به شماره دادنامه ۱۴۰۴۹۱۳۹۰۰۰۴۱۲۸۵۲۳ مورخ ۱۴۰۴/۰۳/۲۱ که در آن افزون بر اعلام بطلان معاوضه حکم بر الزام خواننده به پرداخت قیمت روز تعداد ۱۹۳ رأس گوسفند و ۱۳۰ رأس بره صادر و ارزیابی آن بر اساس شاخص قیمت عرفی ماده ۲۷۹ قانون مدنی به اجرای احکام سپرده شده بود را تأیید کرده است.

۲. همچنین است دادنامه صادره از شعبه ۶ دادگاه تجدیدنظر استان تهران به شماره ۱۴۰۲۶۸۳۹۰۰۰۱۲۲۱۸۳۲۲ که در مقام نقض دادنامه صادره از شعبه ۱۰ دادگاه حقوقی شهرستان ری به شماره ۱۴۰۲۹۱۳۹۰۰۰۲۳۳۷۱۶۰ این‌گونه نوشته است که: «...در خصوص تجدید نظرخواهینسبت به دادنامه صادره توسط شعبه ۱۰ دادگاه عمومی حقوقی تهران (البته منظور شهرستان ری است) که متضمن صدور حکم بر محکومیت تجدید نظرخواه به قیمت روز مبیع به لحاظ مستحق للغير بودن با جلب نظر کارشناس در مرحله اجرای احکام می باشد به لحاظ اینکه بررسی قیمت روز مبیعی که متعلق به غیر بوده امری توافقی بوده و اصل تناظر ایجاب می‌کند بررسی قیمت روز ملک در معرض یک دادرسی عادلانه قرار بگیرد و ارجاع آن به مرحله اجرا فاقد وجاهت قانونی بوده...».

اما واقعیت این است که «رأی مختلط» در پی سپردن دادرسی به اجرای احکام نیست و باور پژوهنده این است که صدور آرای از این دست از نادیده‌نگاری تمایز بنیادین بین «ماده» و «صورت» دعا آن‌گونه که در فلسفه در مورد آن گفت‌وگو شده است، سرچشمه می‌گیرد (قوام صفری، ۱۳۸۲: ۶۴؛ درایتی، ۱۳۹۴: ۷۵). در واقع آنچه دعاوی را هم جدا می‌کند نه «صورت» بل «ماده یا جوهر» دعاوی است. بر این بنیاد، در دعاوی مطالبه وجه، جوهر دعا اختلاف بین خواهان و خوانده در وجود یا نبود طلب برای خواهان است. همین وضع در دعاوی خلع ید یا دعاوی الزام به تنظیم سند رسمی و یا تحویل مبیع از نگاهی دیگر قابل مشاهده است. در این‌گونه دعاوی احراز و اثبات وجود مالکیت بر مال چه منقول و چه غیرمنقول، جوهر یا ماده دعاوست. نتیجه منطقی و عقلی که از این فرق نهادن دنبال می‌کنیم این است کشف و احراز جوهر دعا، یا به عبارتی حقانیت خواهان را نمی‌توان به قاضی اجرای احکام سپرد و در مرحله اجرای احکام به انتظار نشست و دادگاه باید تکلیف آن را در منطوق رأی خود مشخص سازد. پذیرفتن دیدگاهی غیر از آنچه گفته شد، نظم در دادرسی را بر هم می‌زند و با رهیافت بنیادین در قضاوت نیز مخالفتی آشکار دارد. پس، رأی مختلط جوهر دعا را به اجرای احکام نمی‌سپارد و ارزیابی آنچه در نهایت بر دوش یکی از طرفین دادرسی برنهاد می‌شود، جوهر دعا نیست. برای نمونه، در دعاوی مطالبه غرامات ناشی از مستحق للغير در آمدن مبیع فروخته‌شده بر مبنای به نرخ روز مبیع، جوهر دعا احراز ۱. بطلان معامله یا قرارداد پایه؛ ۲. بررسی ثمن پرداختی و میزان آن؛ ۳. نقش و جایگاه طرفین دادرسی در ایجاد این وضعیت و از جمله علم جهل خریدار خواهد بود. بررسی و احراز هیچ‌یک از این ارکان را نمی‌توان به مرحله اجرای احکام سپرد. اما در مقابل، پس از عبور از این مرحله نوبت به «صورت» این دعا که همان تعیین مبلغی خواهد بود که خوانده در این باره باید بپردازد که بر مبنای نرخ روز مبیع معین می‌شود در ظرف و بستر ماده ۷۵ قانون اجرای احکام مدنی توسط اجرای احکام قابل دستیابی خواهد بود.

۲.۳.۳. زیر پا گذاشتن اصل تقابلی بودن دادرسی

تردید دیگری که ممکن است درباره بهره‌گیری از ظرفیت رأی مختلط در حقوق دعاوی با آن برخورد کنیم و نجوای آن در برخی از آرای قضایی گاه به‌صراحت و گاه غیرمستقیم و در لفافه

۱. فرایندی که در رویه قضایی غالب نادیده گرفته می‌شود و برخی دادرسان بر این باورند که با صدور رأی وحدت رویه شماره ۸۱۱ گفت‌وگو درباره شیوه تعیین ثمن و چگونگی پرداخت آن بی‌معنی خواهد بود. این در حالی است که استمرار بر این دیدگاه قضایی راه را برای سوءاستفاده بازخواهد گذاشت و رأی وحدت رویه شماره ۸۱۱ را که بر مبنای مسئولیت مدنی و جبران خسارت بنا شده است از هدف خود دور خواهد کرد. فرض کنید که قراردادی در سال ۱۳۹۰ در خصوص ملکی منعقد می‌شود و خریدار علی‌رغم تعیین ثمن، آن را پرداخت نمی‌کند. اکنون و بعد از ۱۲ سال مشخص می‌شود که این قرارداد به‌سبب فروش مال فصولی باطل است. آیا خریدار در این فرض مستحق دریافت غرامات به نرخ روز خواهد بود؟

شنیده می‌شود. نگرانی از نادیده گرفتن اصل بنیادین حقوق دادرسی مدنی یعنی اصل تناظر (شمس، ۱۳۹۹: ۱۶۵) یا اصل تقابلی بودن (محسنی، ۱۳۸۹: ۴۶؛ غمامی، ۱۴۰۱: ۱۰۶) یا برگردان پارسی آن، اصل رودررویی بودن (نهرینی، ۱۳۹۸: ۱۲۸) در صورت اجراپذیر شدن رأی مختلط است. به بیان دیگر، گفته می‌شود که وقتی رهیافت رأی مختلط این است که ارزیابی در اجرای احکام انجام شود، سازوکاری برای پاسداشت این اصل راهبردی پیش‌بینی نشده است. این در حالی است که در شیوه مرسوم و بر بنیاد ماده ۲۶۰ قانون آیین دادرسی مدنی ارزیابی به طرفین ابلاغ می‌شود تا چنانچه طرفین بر آن ایرادی داشته باشند در فرایندی دموکراتیک‌گونه به آگاهی دادگاه برسانند. این ایراد نیز که تا حد زیادی از آثار نگرانی نخست درباره سپردن قضاوت به اجرای احکام است، در مقررات نظام اجرای آرای مدنی پاسخ داده شده است. توضیح آنکه در ماده ۷۵ قانون اجرای احکام مدنی این سازوکار پیش‌بینی شده است که نظر کارشناس درباره ارزیابی تحت نظارت دادورز یا نهاد اجرای رأی مدنی به طرفین ابلاغ شود و مهلت سه‌روزه جهت اعتراض در نظر گرفته شده است. پس، از این حیث نیز جایی برای نگرانی به نظر نمی‌رسد.^۱

۳.۳.۳. معین نبودن موضوع حکم

در بخشی از دادنامه صادره از شعبه ۲۸ دادگاه تجدیدنظر استان تهران به شماره ۹۸۹۱ مورخ ۱۴۰۳/۰۲/۳۱ در مقام بازبینی رأی صادره از شعبه نخست دادگاه عمومی بخش قلعه نو آمده است: «...لذا با توجه به اینکه برابر ماده ۴ قانون آیین دادرسی مدنی دادگاه‌ها مکلف به تعیین تکلیف نسبت به هر دعوا به‌صورت خاص می‌باشند، دادرس محترم بدوی از این تکلیف قانونی غافل مانده است...». این گفته را اگر در کنار نصوص قانونی دیگر از جمله مواد ۳ و ۲۸ قانون اجرای احکام مدنی^۲ که هر دو سخن از اجراپذیر بودن حکمی که موضوع آن معین نیست، به میان می‌آورند، جای دهیم، ممکن است به این نتیجه برسیم که ابتکار ایجاد نهادی به نام «رأی مختلط» به‌سبب مخالفت با این متون قانونی، با مانعی جدی روبه‌روست. با این حال، باید گفت بنیان استدلال بالا قابل گفت‌وگو است. توضیح اینکه اگرچه موضوع حکم باید عرفاً قابلیت تعیین را داشته باشد و در پذیرش آن کمتر می‌توان تردید کرد، ادعای پیوستگی بین رأی مختلط و نامعین بودن موضوع نادرست به‌نظر می‌رسد.

۱. گفتنی است وفق ماده ۲۵ قانون اجرای احکام مدنی، دادگاه صالح در زمینه پذیرش اعتراض به نظر کارشناسی، دادگاهی است که حکم تحت نظر او اجرا می‌شود.

۲. ماده ۳ قانون اجرای احکام مدنی: حکمی که موضوع آن معین نیست قابل اجرا نمی‌باشد. ماده ۲۸ قانون اجرای احکام مدنی: رأی داوری که موضوع آن معین نیست قابل اجرا نمی‌باشد. مرجع رفع اختلاف ناشی از اجرای رأی داوری دادگاهی است که اجرائیه صادر کرده است.

در واقع، این برداشت که دادگاه در هنگام صدور رأی مختلط به صورت کلی و مبهم ارزیابی را در اختیار نهاد اجرای احکام قرار می‌دهد، فاصله دوری با واقعیت دارد. پس، این ارجاع همراه با چارچوبی معین و قابل دسترسی و اندازه‌گیری است. برای نمونه در دعاوی مطالبه قیمت روز مبیع فروخته‌شده به نرخ روز، دادگاه به صورت دقیق نوع و اوصاف مبیعی را که باید قیمت روز آن مشخص شود معین می‌کند یا در مثالی دیگر، در دعاوی مطالبه اجرت‌المثل ایام تصرف که می‌تواند در یک زمان معین (برای مثال سه‌ساله) یا تا زمان اجرای حکم مطالبه شده باشد، به صورت دقیق و ضابطه‌مند روش یا شیوه کار کارشناس را در حکم خود معین می‌کند. این همان فرایندی است که در حین دادرسی باید انجام شود و اکنون با همان ویژگی در اجرای احکام پی گرفته می‌شود. بدین سان گفت‌وگو درباره معین یا غیرمعین بودن موضوع حکم اصلی راهبردی است که باید در دادرسی رعایت شود و رأی مختلط یا غیر آن در بستر الگو واره بنیادین حقوق دعاوی اجرا پذیر خواهد بود. بر این بنیاد این استدلال که رأی مختلط، غیرمعین است چون ارزیابی را در اجرا به نظاره می‌نشیند، مغالطه‌ای سخت و مصادره به مطلوبی باورنکردنی است.

۴. آثار اجراپذیر بودن رأی مختلط

از ویژگی‌های بنیادین در هر تحقیقی به‌ویژه هنگامی که با کشف نهادی نو در آن رشته یا موضوع مصادف خواهد شد، چالش پاسخ به این پرسش خواهد بود که دیدگاه یا روش تازه‌ای که بر اجرای آن پافشاری می‌شود، در صحنه اجرا چه آثاری را با خود به همراه دارد؟ رشته حقوق هم از این گفتمان عمومی پیروی می‌کند و همگان برتری راهکار تازه را در داشتن اثری جدی بر نظام حقوقی و حقوق طرفین دادرسی می‌دانند. این رویکرد را می‌توان یادگار اندیشه طرفداران مکتب پراگماتیسم حقوقی^۱ (James, 1996, 100) دانست که ویلیام جیمز^۲ سردمدار آن بود. به هر روی، در این بخش تلاش خواهد شد ثمره کاربردی رأی مختلط در مقایسه با رویکرد سنتی یا همان روش مرسوم حاضر که هم در نوشته‌های حقوقی و رویه قضایی دست برتر را دارد، بیان شود تا شاید با جور دیگر دیدن موضوع آن‌گونه که سهراب سپهری گفته است^۳، هوایی تازه در آسمان حقوق دعاوی منتشر شود.

۱. پراگماتیسم حقوقی (Legal Pragmatism) دیدگاهی است که بیش از واکاوی علمی و بنیادی، در پی یافتن رهیافت‌های کاربردی و قابل مشاهده در نظام حقوقی است.

2. William James: 1842-1910

۳. جای مردان سیاست بنشینید درخت که هوا تازه شود.

۴.۱. کاهش معنادار اطاله دادرسی

سال‌هاست دست بگرنج اطاله دادرسی گریبانگیر رویه قضایی شده است و از بین بردن آن یا دست‌کم کاهش آن یکی از اهداف بنیادین دستگاه قضایی و از جمله سند تحول و تعالی قوه قضاییه^۱ به‌شمار می‌رود. البته اینکه وضعیت حاضر نتیجه رعایت نکردن کدام موضوع یا عامل است را نمی‌توان به‌صورت دقیق تعیین کرد، اما همان‌گونه که در جای دیگر گفته شده است (میرزاد بروجنی، ۱۴۰۰: ۱۳۲) بخش عمده‌ای از آن را می‌توان در صدور قرار عدم استماع دعوا جست‌وجو کرد.

به هر روی، صدور رأی مختلط و گسترش آن در رویه قضایی، از زمان بر شدن فرایند دادرسی که نتیجه مرسوم صدور قرار کارشناسی‌های پی‌درپی است، جلوگیری خواهد کرد. در واقع با توجه به سازوکار نسبتاً دقیقی که در ماده ۷۵ قانون اجرای احکام مدنی^۲ پیش‌بینی شده است، زمان انجام ارزیابی تحت نظارت دادورز و قاضی اجرای احکام اساساً قابل مقایسه با حالت پیش از آنکه در حین دادرسی تحقق می‌یابد، نخواهد بود. افزون بر این، اثری جدی بر کاهش نگرانی کاربران و دست اندرکاران نظام دادرسی از اطاله دادرسی برگرفته‌شده از تبصره ماده ۱۹ قانون کارشناسان رسمی دادگستری^۳ که سخن از اعتبار شش‌ماهه نظر کارشناسی درباره قیمت عادلانه به میان آورده است، خواهد داشت. توضیح اینکه با انجام ارزیابی در مرحله اجرای احکام و بر اساس آنچه در این مقاله بررسی شد، فرصتی برای سوءاستفاده احتمالی از این متن قانونی به‌وجود نخواهد آمد.

۴.۲. جلوگیری از تجدید دعاوی

همان‌گونه که در واکاوی مبانی رأی مختلط بیان شد، فهم عرفی کاربران دادگستری بر این بنیاد استوار است که دادرسی کار دعوا را نیمه‌تمام رها نکند. نخستین و شاید مهم‌ترین نتیجه این

۱. در سند تحول و تعالی قوه قضائیه مصوب ۱۴۰۳/۰۱/۰۶، «اطاله در فرایند دادرسی» به‌عنوان چالش دوم شناسایی شده و یکی از عوامل بنیادین آن نیز کثرت و افزایش پرونده‌های ورودی به قوه قضائیه معرفی شده است.

۲. قسمت اجرا ارزیابی را بلافاصله به طرفین ابلاغ می‌کند. هر یک از طرفین می‌تواند ظرف سه روز از تاریخ ابلاغ ارزیابی به نظریه ارزیاب اعتراض نماید، این اعتراض در دادگاهی که حکم به‌وسیله آن اجرا می‌شود، مورد رسیدگی قرار می‌گیرد و در صورت ضرورت با تجدید ارزیابی قیمت مال معین می‌شود، تشخیص دادگاه در این خصوص قطعی است.

۳. تبصره: در مواردی که انجام معاملات مستلزم تعیین قیمت عادلانه روز از طرف کارشناس رسمی است، نظریه اعلام‌شده حداکثر تا شش ماه از تاریخ صدور معتبر خواهد بود.

انتظار مشروع طرفین دادرسی این است که از نو شدن دعاوی جلوگیری شود. فرایندی که رهیافت بنیادین رأی مختلط است. توضیح اینکه اجراپذیر شدن ارزیابی حقوق مربوط به اصحاب دعا در مرحله اجرای حکم، از دادخواست و در نتیجه دعاوی الزام به پرداخت مابه‌التفاوت مبلغ یا قیمت بین حکم قطعی تا اجرای حکم ممانعت به‌عمل خواهد آورد؛ امری که در دل خود آغازی بر همه جریاناتی که رأی مختلط در پی پایان آنها بوده، از جمله اطاله دادرسی و افزایش فراوانی دعاوی، است.

نتیجه

آنچه در این مقاله گفته شد و بر آن «رأی مختلط» نام نهاده شده است، رهیافتی در جهت گسترش کارکردگرایی رأی دادگاه در حقوق طرفین دادرسی است، به‌نحوی که این گمانه در ذهن آنها تثبیت شود که دادرس کوشش می‌کوشد تا حقوق از دست‌رفته آنها را تا حد امکان، جبران کند. یکی از نمونه‌های پرکاربرد در این زمینه به دعاوی برمی‌گردد که در آنها دادگاه باید با بهره‌گیری از نظر کارشناس یا خبره، خواهان یا خوانده را به پرداخت مبلغ معینی محکوم کند. فرایندی که در حال حاضر به‌سبب صرف کردن وقت و هزینه بیش‌ازحد بر کاربران دادگستری و از همه مهم‌تر هم‌سنگ نبودن آن با تورم اقتصادی موجود در کشور، رهیافتی جزء نارضایتی همگان را در پی نداشته است. بدین سان، مفهوم پیشنهادشده در این مقاله در پی این است که گامی مؤثر و بلند در فرو کاستن نقاط ضعف روش مرسوم بردارد. رویکردی که نه‌تنها با هیچ‌یک از اصول دادرسی مخالفتی ندارد بل، بر پشتوانه‌های محکمی در قانون اجرای احکام مدنی (مواد ۴۶ و ۷۵)، قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ (تبصره ماده ۱۹) و قانون اصلاح نحوه خرید و تملک اراضی مصوب ۱۳۸۸ و در آخرین تلاش، قانون الزام به ثبت رسمی معاملات مال غیرمنقول مصوب ۱۴۰۳/۰۲/۲۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام دیده شده است. پس، چنین می‌نماید که باید از نادیده‌انگاری این نهاد و اثر جدی که بر حقوق کاربران دادگستری دارد، دست کشید و آموزه حقوقی را در این نوآوری بنیادین که در آفرینش پارادایمی تازه در سرزمین حقوق دعاوی می‌کوشد، همراه کرد.

رویه قضایی نیز اگرچه گه‌گاه با این پیشنهاد به بهانه‌هایی همچون کلی بودن موضوع و نیز دخالت نهاد اجرا در کار قضایی به مخالفت برخاسته است ولی با توجه به رویکرد آرای قضایی بیان‌شده در متن مقاله اندک‌اندک تمایل خود به استفاده از این شیوه نو را آغاز کرده است.

بیانیه نبود تعارض منافع

نویسنده اعلام می‌دارد که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش شامل پرهیز از سرقت ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده سازی یا جعل داده‌ها، منبع سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شونده، سوء رفتار و غیره به‌طور کامل رعایت شده است.

قدردانی

نویسنده مراتب قدردانی خود را از همه قضاات علمی و پژوهشی که با نگاه ژرف‌گونه خود راه را برای برپایی تحول در نظام حقوقی باز می‌کنند اعلام و با کمال خضوع و احترام این مقاله را به روح یکی از بی‌تکرارترین آنها که عمر خود را مصروف قضاوت علمی کرد (دکتر عبدالحسین علی‌آبادی) پیشکش می‌نماید.

منابع

- جعفری تبار، حسن (۱۴۰۱). *منطق حیرانی*. چ سوم، تهران: نشر نو.
- جعفری تبار، حسن (۱۴۰۰). *دیو در شیشه (فلسفه رویه قضایی)*. چ دوم، تهران: نگاه معاصر.
- درایتی، مجتبی (۱۳۹۴). «ملاک تشخیص در فلسفه ارسطو، صورت یا ماده؟». *مجله حکمت و فلسفه*، (۱)، ۶۹-۸۸ https://wph.atu.ac.ir/article_1579.html (۲۵ آبان ۱۴۰۳)
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۹۸). «موارد و آثار حکم قطعی غیرقابل اجرا». *مجله حقوقی دادگستری*، (۱۰۵)، ۸۴-۱۰۷. DOI: 10.22106/jlj.2019.35487
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۹۸). *تمایز بنیادین حقوق مدنی و کیفری*. چ سوم، تهران: شهر دانش.
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۹۸). *حقوق داور و دعاوی مربوط به آن در رویه قضایی*. چ ششم، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۹۲). *حقوق حاکم بر اجرای آرای مدنی*. چ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- شهابی، مهدی (۱۴۰۱). *فلسفه حقوق*. چ چهارم، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- شمس، عبدالله (۱۳۹۹). *اجرای احکام مدنی*. ج ۱، چ چهارم، تهران: دراک.
- شمس، عبدالله (۱۳۹۰). *آیین دادرسی مدنی- دوره پیشرفته*. ج ۲، چ سی و یکم، تهران: دراک.
- شهیدی، مهدی (۱۳۷۵). *مجموعه مقالات حقوقی*، چ اول، تهران: حقوقدان.
- غمامی، مجید (۱۴۰۱). *اصول در غیاب تشریفات: مطلوبی ناممکن*. *مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز*، (۴)، ۹۵-۱۱۸. DOI: 10.22099/JLS.2023.41102.4447
- قوام صفری، مهدی (۱۳۸۲). *نظریه صورت در فلسفه ارسطو*. چ اول، تهران: حکمت
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۵). *کلیات حقوق*. چ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۶). *حقوق مدنی: عقود معین*. ج ۱، چ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.

- محسنی، حسن (۱۳۸۹). اداره جریان دادرسی مدنی؛ بر پایه همکاری و در چارچوب اصول دادرسی. چ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- محسنی، حسن (۱۳۹۲). اجرای مؤثر رأی و آیین اجرای محکومیت مالی. چ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- محسنی، حسن (۱۳۹۷). «تصرف دادخواهان در دعا و دادرسی». مجله حقوق تطبیقی، ۹ (۱)، بهار و تابستان، ۴۰۳-۴۲۳. DOI:10.22059/jcl.2018.246044.633580
- میرنژاد بروجنی، سید رسول (۱۴۰۰). اصل قابل استماع بودن دعاوی در فقه اسلامی و حقوق ایران. چ اول، تهران: دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری.
- متین دفتری، احمد (۱۳۷۸). آیین دادرسی مدنی. ج ۲، چ پنجم، تهران: مجد.
- نهرینی، فریدون (۱۳۹۸). آیین دادرسی مدنی. ج ۲، چ اول، تهران: گنج دانش.
- نهرینی، فریدون (۱۳۹۲). ایستایی اجرای حکم دادگاه. چ اول، تهران: گنج دانش.
- نهرینی، فریدون (۱۳۹۰). تشخیص ماهیت و نوع رأی دادگاه. فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی دانشگاه تهران، ۴۱ (۲)، ۳۰۱-۳۲۰. در: https://jlq.ut.ac.ir/article_29663.html (۲۵ آبان ۱۴۰۳)
- یاکوبسن، رومن (۱۳۶۹). زبان‌شناسی و شعرشناسی. ترجمه مریم خوزان و حسین پاینده، تهران: نی.

Reference

- Drayati, M. (2015). The Criteria for Distinguishing in Aristotle's Philosophy, Form or Matter?. *Journal of Wisdom and Philosophy*, 11(1) 69-88. https://wph.atu.ac.ir/article_1579.html. (Accessed 15 November 2024) [in Persian]
- Derrida, Jacques and John D. Caputo (2008). *Deconstruction in a Nutshell, a Conversation with Jacques Derrida*. New York: Fordham University.
- Jafari Tabar, H. (2022). *The Logic of Heirani*. 3rd edition, Tehran: Nashre-e-Nou Publishing House. [in Persian]
- Jafari Tabar, H. (2021). *The Demon in the Glass (Philosophy of Judicial Procedure)*. 2nd edition, Tehran: Negah-e-Moser Publishing House. [in Persian]
- James T. Kloppenberg (1996). Pragmatism: An Old Name for Some New Ways of Thinking?. *Journal of American History*, 83 -100.
- Jacobsen, R. (1980). *Linguistics and Poetics*. translated by Maryam Khozan and Hossein Payandeh, Tehran: Nay Publications.
- Khodabakhshi, A. (2019). Cases and Effects of Unenforceable Final Judgment. *Journal of Justice Law*, (105), 84-107 doi:2019035487/10.22106. [in Persian]

- Khodabakhshi, A. (2019). *Fundamental Distinction between Civil and Criminal Law*, Third Edition, Tehran, Shahr Danesh Research Institute Publications. [in Persian]
- Khodabakhshi, A. (2019). *Arbitration Law and Related Claims in Judicial Procedure*. Sixth Edition, Tehran: Publications of the Joint Stock Company Publications. [in Persian]
- Khodabakhshi, A. (2013). *Law Governing the Enforcement of Civil Judgments*. First Edition, Tehran, Publications of the Joint Stock Company Publications. [in Persian]
- Shahabi, M. (2021). *Philosophy of Law*. Fourth Edition, Tehran: Publications of the Islamic Culture and Thought Research Institute. [in Persian]
- Shahidi, M. (2016). *Collection of Legal Articles. First Edition, Tehran: Lawyer Publishin.g*. [in Persian]
- Shams, A. (2019). *Enforcement of Civil Judgments*. Vol.1, Fourth Edition, Tehran: Publications Drak. [in Persian]
- Shams, A. (2011). *Civil Procedure - Advanced Course*. Vol. 2, 31st Edition, Tehran: Drak Publishing. [in Persian]
- Ghamami, M. (2012). Principles in the Absence of Formalities; An Impossible Desire. *Journal of Legal Studies, Shiraz University*, 14(1), 95-118. DOI: 10.22099/JLS.2023.41102.4447. [in Persian]
- Fuller, L. (1969). *Morality of Law*. New Heaven: Yale University press.
- Heidegger, M. (1975). *Der Grundbegriffe der Phanomenologie*. Gesamtausgabe Bd. 24; Frankfurt a. M., Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (2005). *Phanomenologische Interpretationen ausgewahlter Abhandlungen des Aristoteles zu Ontologie und Logik*. Gesamtausgabe Bd. 62; 2; Frankfurt a. M., Vittorio Klostermann.
- Katouzian, N. (2006). *Generalities of Law*. First Edition, Tehran: Publishing Joint Stock Company. [in Persian]
- Katouzian, N. (2007). *Civil Law; Specific Contracts*. Vol. 1, First Edition, Tehran: Publishing Joint Stock Company. [in Persian]
- Mohseni, H. (2009). *Administration of Civil Procedure; Based on cooperation and within the framework of the principles of procedure*. first edition, Tehran: Joint Stock Publishing Company. [in Persian]
- Mohseni, H. (2013). Effective execution of the verdict and the procedure for the execution of financial convictions, first edition, Tehran, Joint Stock Publishing Company. [in Persian]
- Mohseni, H. (2018). The seizure of plaintiffs in litigation and proceedings. *Comparative Law Journal*, 9(1), Spring and Summer, 403-423. [in Persian]
DOI:10.22059/jcl.2018.246044.633580
- Mirnezhad Borujeni, S. R. (2021). *The principle of the admissibility of claims in Islamic jurisprudence and Iranian law*. first edition, Tehran:

- University of Judicial Sciences and Administrative Services Publications. [in Persian]
- Matin Daftari, A. (1999). *Civil Procedure Code*. Vol. 2, Fifth Edition, Tehran: Majd Scientific and Cultural Forum Publications. [in Persian]
- Montesquieu, (1900). Charles de Secondet, Thomas Nugent, Jean Le Rond d'Alembert, and Walter Bagehot, *The spirit of laws*. New York: Colonial Press.
- Nahrini, F. (2018). *Civil Procedure Code*. Vol. 2, First Edition, Tehran: Ganj Danesh Publications. [in Persian]
- Nahrini, F. (2018). *Suspension of the execution of the verdict Court*. First Edition, Tehran: Ganj Danesh Publications. [in Persian]
- Nahrini, F. (2011). Distinguishing the Nature and Type of Court Decision. *Quarterly Journal of Private Law Studies*, University of Tehran, 41(2), 301-320. https://jlq.ut.ac.ir/article_29663.html (Accessed 15 November 2024) [in Persian]
- Qavam Safari, M. (2003). *The Theory of Form in Aristotle's Philosophy*. First Edition, Tehran: Hekmat Publishing. [in Persian]